

เด็กปฐมวัยเรียนรู้ผ่านการเล่น: ประเด็นที่ครูต้องให้ความสำคัญ
Learning through Play of Preschool Children: the Important Issue for Teachers

อรุณี ทรताल

รองศาสตราจารย์ แขนงวิชาหลักสูตรและการสอน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
โทร. 081 - 3619850 E-mail: Arunee.Hor@stou.ac.th

บทคัดย่อ

การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเด็ก และเป็นการเตรียมชีวิตให้แก่เด็ก การเล่นไม่เพียงแต่ให้ความสุข และความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น แต่การเล่นช่วยให้เด็กมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์เป็นพื้นฐานของการพัฒนาสติปัญญา ช่วยให้เด็กได้ผ่อนคลายหรือระบายความเครียด ได้พัฒนาการคิดเชิงบริหารจัดการตนเอง ได้พัฒนาความสามารถทางภาษา และช่วยให้เด็กได้พัฒนาจินตนาการหรือความคิดสร้างสรรค์ เด็กแต่ละช่วงวัยมีพฤติกรรมการเล่นที่ต่างกันทั้งการเล่นเชิงสติปัญญา และการเล่นเชิงสังคม ครูปฐมวัยสามารถส่งเสริมและสนับสนุนการเล่นของเด็กได้โดยการจัดสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเล่น การจัดเวลาสำหรับการเล่น การจัดหาของเล่นและเครื่องเล่น รวมตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการเล่นกับเด็ก

คำสำคัญ: การเรียนรู้ผ่านการเล่น เด็กปฐมวัย

Abstract

Play is a part of children's lives and helps the children to get prepared for life. Play not only brings a feeling of happiness, pleasure, and enjoyment, but also provide both physical and mental health as well, which is the foundation of cognitive development. Play helps the children to release stress, develop executive functions, develop language abilities, and finally develop imagination or creative thinking. The children at different ages possess different kinds of play behaviors, both cognitive play and social play. Early childhood teachers can enhance and support the children's play by creating play environment and play area organization, arranging time for play, providing toys and playthings, and involving in play with children.

Keywords: learning through play, preschool children

บทนำ

การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน เด็กทุกคนชอบเล่นและสามารถเล่นได้เองตามธรรมชาติโดยไม่ต้องมีคนสอน เด็กสามารถเล่นได้ทั้งวันโดยไม่รู้สึกรู้สึเบื่อหน่าย จนมีผู้ใหญ่หลายคนโดยเฉพาะพ่อแม่ผู้ปกครองหรือแม้แต่ครูบางคนตั้งข้อสังเกตว่า “เด็กเล่นทั้งวัน เล่นแล้วได้อะไร การเล่นเป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์หรือไม่ แล้วควรจะทำอย่างไรกับการเล่นของเด็ก ควรปล่อยให้เล่นไปเรื่อยๆ จนเด็กรู้สึกเบื่อไปเอง หรือควรหากิจกรรมอื่นที่มีประโยชน์มากกว่าให้เด็กทำแทนการเล่น”

การเล่นเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติของเด็ก ที่ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความสนุกสนานหรือทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใสเท่านั้น แต่การเล่นเป็นส่วนสำคัญของชีวิตเด็ก ช่วยให้เด็กเกิดเรียนรู้และช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ดังที่เฟรเดอริค (Froebel) บิดาแห่งการอนุบาลได้กล่าวไว้ว่า การเล่นเป็นการเรียนรู้ของเด็ก และเป็นการเรียนรู้ที่มีความสุข สอดคล้องกับทฤษฎีของกริมม (2557: 110) ได้กล่าวถึงผลงานวิจัยที่พบว่า การเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องกับความสุขและการหลั่งสารเคมีในสมอง (Neurotransmitters) เช่น โดปามีน (Dopamine) ซึ่งเป็นการทำงานของสมองซีกซ้ายที่เกี่ยวข้องกับภาษา ความคิด ความจำ นอร์เอพิเนพริน (Norepinephrine) ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึกตัว ความจำ การเรียนรู้ และการตอบสนองต่อความเครียด เอนดอร์ฟิน (Endorphine) เป็นตัวที่ทำให้คิดในทางบวก มองโลกในแง่ดี เป็นตัวเพิ่มการตื่นตัว ความมีชีวิตชีวาและความสุข เมื่อเด็กมีความสุขในการเรียนรู้ ร่างกายจะหลั่งสารโดปามีน นอร์เอพิเนพริน และเอนดอร์ฟิน ทำให้เพิ่มการเรียนรู้

ในทางตรงกันข้าม ความเครียดทำให้การเรียนรู้ลดลง เนื่องจากความเครียดมีผลไปลดอัตราการสร้างเซลล์สมองในส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้จำและการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีผลการวิจัยพบว่า ความเครียดขัดขวางการคิดและการเรียนรู้ เด็กที่เกิดความเครียดเนื่องจากมีประสบการณ์ที่ไม่ดี เช่น ความหวาดกลัว บรรยากาศการเรียนรู้อันไม่มีความสุข คับข้องใจ ครุฑและมีอารมณ์ไม่คงที่ ฯลฯ ขณะที่เด็กเกิดความเครียด สารเคมีที่ร่างกายปล่อยออกมาจะเปลี่ยนโครงสร้างของสมอง ทำให้เกิดการสร้างฮอร์โมนที่เกี่ยวกับความเครียด เรียกว่า คอร์ติซอล (Cortisol) ไปทำลายสมอง โดยเฉพาะสมองส่วนคอร์เท็กซ์หรือพื้นผิวสมองที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับความคิด เด็กที่ได้รับความเครียดอยู่ตลอดเวลาหรือพบความเครียดที่ไม่สามารถคาดเดาได้จะมีผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เพราะเด็กมีสมองที่พร้อมจะเรียนรู้ได้ แต่ถูกทำลายเพราะความเครียดทำให้ความสามารถในการเรียนรู้ขาดหายไป ดังนั้น การที่เด็กโดยเฉพาะเด็กอนุบาลถูกบังคับให้ท่องจำ ให้เรียนเนื้อหาวิชาเร็วเกินไปโดยที่สมองยังไม่พร้อม จะทำให้เด็กเกิดความเครียดได้ (Yanbandit, 2009) สอดคล้องกับ ทูลลิส (Tullis, 2011 อ้างถึงใน กริมม แสงทองศรีกรม, 2557: 110-111) ที่กล่าวในบทความ “จุดจบของการสอนเด็กอนุบาล (The Death of Preschool)” ไว้ว่า ผลการวิจัยหลายเรื่องได้ข้อค้นพบตรงกันว่า การสอนวิชาการมากในชั้นเด็กเล็กหรือชั้นอนุบาลแทนที่จะให้ผลดี กลับส่งผลร้ายต่อเด็ก เช่น อาจทำให้เด็กมีสมาธิสั้นในภายหลังได้ ผลการวิจัยนี้ตรงข้ามกับสิ่งที่ผู้ปกครองหลายคนต้องการให้โรงเรียนสอนเด็กวัยอนุบาลอ่านหนังสือและบวกลบเลขได้ยิ่งเร็วยิ่งดี แรงกดดันนี้ทำให้โรงเรียนอนุบาลและสถานพัฒนาเด็กต้องปรับกระบวนการเรียนรู้ในชั้นอนุบาลแทนที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-Based Learning) มาเป็นกิจกรรมที่เน้นเนื้อหาวิชาการ (Academic-Based Learning) ซึ่งเป็นผลเสียต่อพัฒนาการของสมองเด็ก เนื่องจากในช่วง 7 ขวบแรกของชีวิต เด็กควรเรียนรู้จากการเล่น เพื่อฝึกทักษะด้านร่างกาย ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านอารมณ์และสังคม จากการที่ได้ลงมือทำสิ่งต่างๆ เอง ได้สัมผัสสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง การเรียนแบบเล่นทำให้เด็กมีโอกาสได้ฝึกคิดหาวิธีการเล่นและแก้ปัญหาการเล่นด้วยตนเอง ทั้งยังช่วยปลูกฝังความเป็นผู้นำ ความเป็นตัวของตัวเอง และความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก แต่การเรียนโดยครูสอนแบบเน้นเนื้อหาตั้งแต่เล็กจะปลูกฝังความเป็นผู้ตามให้แก่เด็ก โดยเด็กจะคิดและทำตามที่ครูสอนทั้งยังเป็นการสกัดกั้นความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าระบบการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลเป็นก้าวแรกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพของประเทศชาติ เมื่อพูดถึงคุณภาพของ

ประชากร หลายคนจะคิดถึงประเทศญี่ปุ่น เมื่อครั้งประเทศประสบปัญหาภัยสึนามิ ประชาชนในประเทศญี่ปุ่นเลือกช่วยเหลือตนเองและเพื่อนบ้านไปพร้อมๆ กัน หากพิจารณาถึงการจัดการศึกษาปฐมวัยของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาคุณภาพของประชากร พบว่า ประเทศญี่ปุ่นมีระบบการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เน้นการเรียนรู้ตามความสนใจตามวัย โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการพัฒนาความสามารถในการรู้คิดและพัฒนาการทางอารมณ์ผ่านกระบวนการเล่น ด้วยการสนับสนุนให้เด็กเล่นเป็นกลุ่ม โดยให้เด็กเล่นกันคล้อยและคล้อยเพศ การเล่นเป็นกลุ่มสอนให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง เด็กที่อายุมากกว่าต้องคอยดูแลเด็กเล็ก ทำให้มีทักษะในด้านการจัดการและความอดทนอดกลั้น ในขณะที่เด็กเล็กจะยึดเด็กที่โตกว่าเป็นแบบอย่างหรือผู้นำ ถือเป็นการสร้างทักษะความเป็นผู้นำให้เด็กด้วยในทางหนึ่ง เด็กถูกสอนให้เข้าใจกระบวนการวางแผนโดยธรรมชาติ รู้จักจัดการการเล่นของตนให้มีทั้งความสนุกและมีความรับผิดชอบต่อผู้เล่นคนอื่นด้วย โดยมีครูทำหน้าที่จัดสภาพแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และเป็นผู้คอยให้คำแนะนำและกระตุ้นให้เด็กคิดแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ (วิลลิตีพีย์ มุลิกพันธ์, 2556) ขณะที่การศึกษาปฐมวัยของญี่ปุ่นเน้นพัฒนาการตามวัย ประเทศไทยกลับมีแนวทางที่แตกต่างด้วยการมุ่งเน้นเรื่องวิชาการอย่างหนักหน่วง เห็นได้จากการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนกวดวิชาและหลักสูตรของเด็กปฐมวัยมีหลักสูตรการเรียนที่เข้มข้น (นันทิชา ป๋องเขตต์, 2558)

เด็กได้ประโยชน์อะไรจากการเล่น

เด็กปฐมวัยมีความสุขสนุกสนานกับการเล่นในชีวิตประจำวัน ตามความสนใจและความพอใจของตนเองจนกล่าวได้ว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยแห่งการเล่น ขณะที่เล่นนั้นเด็กได้ออกกำลังกายและใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายในการสำรวจตรวจสอบคุณสมบัติของสิ่งที่เล่น ไม่ว่าจะเป็นคนที่เล่นด้วยหรือวัตถุสิ่งของหรือของเล่น พร้อมๆ กับการรับรู้สิ่งที่เล่นผ่านอวัยวะสัมผัสต่างๆ เข้าสู่กระบวนการทำงานของสมองในการจดจำเป็นข้อมูลความคิดความเข้าใจต่อสิ่งนั้น โดยเด็กจะค่อยๆ ซึมซับและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเล่นหรือของเล่น โดยเฉพาะเมื่อเด็กได้ลงมือทำด้วยตนเองและมีผู้คอยชี้แนะให้ข้อมูล หรือสอนให้รู้จักคำบอกของชื่อเรียกสิ่งต่างๆ รอบตัว หรือความหมายของสิ่งเหล่านั้นทีละเล็กทีละน้อย จากเรื่องที่ยากไปสู่เรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้นตามความสามารถตามวัย ขณะเดียวกันเด็กได้เรียนรู้การปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้คิดสร้างสรรค์วิธีการเล่นที่แปลกแตกต่างออกไปในแต่ละครั้งที่เล่น เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ที่เด็กได้รับการการเล่นจะเห็นได้ว่ามีมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. *ช่วยให้เด็กมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาทางสติปัญญา* ร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี จอห์น ล็อก (John Locke) ได้กล่าวไว้ว่า “จงบำรุงรักษาร่างกายให้มีความแข็งแรง อดทน และปราดเปรียว เพื่อให้ร่างกายสามารถเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งของจิตใจได้ จิตใจที่ผ่องใสอยู่ในเรือนร่างที่สมบูรณ์” สอดคล้องกับแนวคิดของรูสโซ (Rousseau) ที่ว่า ระบบการศึกษาควรจัดให้เด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมออกกำลังกาย การที่จะสร้างสติปัญญาให้แก่เด็ก ก็ควรสร้างพลังที่จะมาบังคับบัญชาเสียก่อน หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือว่า ในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความคิดอ่านที่ดี ก็ควรให้เด็กได้เล่นออกกำลังเพื่อบริหารแขนขา ประสาทสัมผัส และอวัยวะต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือของสติปัญญาให้ติก่อน (สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ และคณะ, 2552) ดังนั้น สถานศึกษาปฐมวัยจึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้เล่นเพื่อให้มีโอกาสได้เคลื่อนไหวมือและเท้า เช่น การเล่นเกม การเล่นกลางแจ้ง การทำงานศิลปะ การทำท่าทางประกอบการร้องเพลง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสมองเด็กโดยเฉพาะฝ่ามือและนิ้วเท้าที่มีเส้นประสาทมารวมกันอยู่มาก การที่เด็กได้ใช้มือ เท้า และนิ้ว จึงเป็นเสมือนการฝึกสมองของเด็กโดยตรง ดังที่มินิจิตวิทยาเด็กได้เคยกล่าวไว้ว่า มือและเท้าของคนเราคือ ฐานของสมอง เด็กที่ได้รับการบริหารมือและเท้ามาตั้งแต่อายุ 2-6 ปี จะเป็นผู้ที่มีสมองดี มีความคิดฉับไว (เกียรตวิวรรณ อมาตยกุล, 2535) สอดคล้องกับคำกล่าวของแทนเนอร์ (Tanner, 1990) ที่ว่า การเล่นเป็นประตูทางเข้าที่ตรงที่สุด และเป็นพาหนะธรรมชาติที่ใช้ในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็ก

2. *ช่วยให้เด็กผ่อนคลายหรือระบายความเครียด* การเล่นเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์เมื่อมีความเครียด รู้สึกโกรธ โมโห คับข้องใจ เศร้าโศก เสียใจ เด็กจะระบายออกด้วยการเล่น ดังตัวอย่างการเล่นของเด็กที่เครียด อาจระบายอารมณ์โดยการตีกลอง หรือเด็กที่กลัวหมอนิดๆ อาจระบายอารมณ์กลัวโดยการเล่นเครื่องมือแพทย์ สมมติตนเองเป็นแพทย์ นำเข็มฉีดยาไปฉีดตุ๊กตา เป็นต้น สอดคล้องกับที่สุชา จันทน์เอม (2543) กล่าวว่า การเล่นบทบาทสมมติ เป็นการเล่นกับวัสดุหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการเล่นที่ต้องใช้ภาษาและแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา เด็กที่มีความคับข้องใจมากยิ่งชอบเล่นบทบาทสมมติมาก การเล่นบทบาทสมมติช่วยให้เด็กพัฒนาการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ที่นำไปสู่การควบคุมอารมณ์เพื่อให้สามารถแสดงออกได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ การเล่นอย่างอิสระตามความสนใจ ความต้องการของเด็ก ซึ่งเป็นการเล่นที่ไม่จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ในการเล่น ยังเป็นการเล่นเพื่อผ่อนคลาย ทำให้เด็กรู้สึกสบาย เบิกบาน และแจ่มใส

3. *ช่วยให้เด็กพัฒนาการคิดเชิงบริหารจัดการตนเอง (Executive Functions) หรือ EFs* ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่จะช่วยลดปัญหาพฤติกรรมเด็ก ช่วยให้ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการเรียนและการทำงานเมื่อโตขึ้น เด็กที่มีทักษะการคิดเชิงบริหารจัดการตนเองต้องรู้จักวางแผน จัดลำดับการทำสิ่งต่างๆ ตามลำดับความสำคัญ รู้จักควบคุมตนเองให้จดจ่อกับงานจนเสร็จ ที่สำคัญที่สุดคือจะต้องรู้จักยับยั้ง ควบคุมอารมณ์ ความคิดและการกระทำของตนเองเพื่ออดทนต่อสิ่งยั่วๆ ทักษะสำคัญที่เป็นองค์ประกอบหลักของ EFs ในเด็กเล็กคือ การยับยั้งความคิดและการกระทำ (Inhibit) การเปลี่ยนความคิดเมื่อเงื่อนไขเปลี่ยนไปและความยืดหยุ่นในการคิด (Shift/Cognitive Flexibility) การควบคุมอารมณ์ (Emotional Control) ความจำขณะทำงาน (Working Memory) การวางแผน การจัดการ (Plan/Organize) เพื่อทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งสมองส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่เป็นซีอีโอ (CEO) ควบคุมความคิดและการกระทำของเราให้ทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จตามเป้าหมายก็คือ สมองส่วนหน้าสุดที่อยู่บริเวณหน้าผาก โดยในช่วง 1-6 ปีแรกของชีวิต จะเป็นช่วงที่สมองส่วนนี้แตกแขนงและสร้างวงจรประสาทเชื่อมโยงกับสมองส่วนอื่นๆ ที่อยู่ด้านหลัง เปรียบดังศูนย์บัญชาการที่ทำหน้าที่รับส่งข้อมูลกับสมองส่วนอื่นๆ เพื่อนำข้อมูลที่หลากหลายมาใช้ในการคิด การตัดสินใจ ทักษะEFs จะพัฒนาอย่างมากในช่วง 1-6 ปีแรกของชีวิตต่อเนื่องไปจนถึงวัยรุ่น ในช่วงวัยเด็กเปรียบเป็นหน้าต่างแห่งโอกาสที่สามารถส่งเสริม EFs ผ่านการให้เด็กได้เล่น ได้ทำกิจกรรมด้านดนตรี กีฬา ศิลปะ เพื่อให้เด็กมีการพัฒนาทักษะด้าน EFs ที่ตีตามวัย (นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล, 2558)

4. *ช่วยให้เด็กได้พัฒนาความสามารถทางภาษา* ภาษาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เพราะภาษาเป็นเครื่องมือสำหรับการสื่อสารความคิด ความต้องการ อารมณ์ และความรู้สึกให้ผู้อื่นได้รับรู้ เด็กสามารถพัฒนาภาษาผ่านการเล่น เพราะการเล่นเป็นการค้นหาความหมายของสิ่งต่างๆ รอบตัวเด็ก เด็กจะค่อยๆ สร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ผ่านการเล่นโดยมีภาษาเป็นสิ่งที่กำหนดนิยามความหมายของสิ่งต่างๆ รอบตัว ขณะเดียวกันเด็กก็ได้รับการพัฒนาด้านภาษาทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนไปพร้อมกัน พัชรี ผลโยธิน (2554) กล่าวว่า ภาษามีบทบาทสำคัญอย่างมากในกระบวนการเล่นของเด็ก ขณะเดียวกัน การเล่นก็มีบทบาทที่สำคัญต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็กเช่นกัน เด็กจะเริ่มนำภาษาที่เด็กคุ้นเคยและภาษาที่ผู้ใหญ่ใช้เข้ามาเล่น เพื่อทำให้การเล่นดูสมจริงมากขึ้น ทั้งนี้ ความสามารถในการใช้ภาษาของเด็กนั้นเป็นผลมาจากโอกาสที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนขณะเล่นด้วยกัน เด็กต้องสื่อสารความคิดของตนให้เพื่อนได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็ต้องฟังเพื่อนด้วย ได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่ๆ จากเพื่อน ที่สำคัญการเรียนรู้อาณาผ่านการเล่น เป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขสำหรับเด็ก ช่วยให้เด็กมีอารมณ์เบิกบานแจ่มใส ซึ่งเป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษาในการสื่อสารของเด็ก

5. *ช่วยให้เด็กได้พัฒนาจินตนาการหรือความคิดสร้างสรรค์* ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเกิดจากจินตนาการซึ่งจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามอายุ และพัฒนาได้สูงสุดในช่วงปฐมวัย เพราะเป็นช่วงที่เซลล์สมองเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ยิ่งเด็กได้ใช้ความคิดจินตนาการมาก โยประสาทก็ยิ่งเจริญเติบโตมาก ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองที่คิดได้กว้างไกล หลายทิศทาง มีความคิดแปลกใหม่ ชอบปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กล้าคิดกล้าแสดงออก สามารถผสมผสานทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาได้ เมื่อเด็ก

มีความสามารถในการคิดเพิ่มขึ้นตามอายุ การเล่นของเด็กจะเป็นไปในแนวที่เริ่มรู้จักใช้ความคิด มโนภาพ และจินตนาการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเล่น เมื่ออายุ 2-7 ปี เด็กจะเริ่มเล่นบทบาทสมมติหรือกำหนดสิ่งต่างๆ รวมทั้งวัตถุของเล่นและตัวบุคคลให้มีฐานะเป็นตัวแทนของสิ่งและสภาพที่เป็นจริงในชีวิต เช่น สมมติหมอนเป็นน้อง นอกจากนี้ยังสามารถเล่นเป็นเรื่องราวมีบทพูดคุยเรื่องราวนั้นๆ ในลักษณะที่เป็นการเล่นบทบาทสมมติ เช่น การเล่นสมมติเป็นพ่อ - แม่ - ลูก การเล่นเป็นหมอ พยาบาล เป็นตำรวจ เป็นผู้ร้าย เป็นต้น การเล่นด้วยการเลียนแบบและสมมติตามจินตนาการเช่นนี้ เด็กต้องคิดจินตนาการเรื่องราวดังกล่าวขึ้นเอง โดยส่วนหนึ่งอาจนำมาจากประสบการณ์เดิมจากวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันแล้วนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและความตื่นเต้นในการเล่น การเล่นบทบาทสมมตินี้จะช่วยให้เด็กได้สนุกสนานกับการใช้จินตนาการสร้างสรรค์เป็นเรื่องราว นอกจากนี้ การเล่นสร้างหรือเล่นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ และการสร้างสถานการณ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเล่นที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ วัฒนา มัคคสมัน (2556) กล่าวว่า เด็กที่เล่นสร้างจะต้องอาศัยความรู้ที่ได้จากการสำรวจ การทดสอบเป็นพื้นฐาน หลังจากที่เข้าใจคุณลักษณะและคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ จนสามารถจำแนกความเหมือนความแตกต่าง และมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่กำลังเล่น เด็กจะใช้จินตนาการสร้างสิ่งที่เด็กสนใจ เช่น สร้างไม้บล็อกเป็นบ้าน รถไฟ สร้างพลาสติกที่สวมต่อกันเป็นรถยนต์ หุ่นยนต์ เครื่องบิน วิถีเล่นสร้างเช่นนี้ เด็กจะได้เรียนรู้ถึงการนำสิ่งต่างๆ ไปใช้ให้เหมาะสมโดยที่ไม่มีใครสอน บางครั้งเด็กๆ ขอบนำของเล่นหลายๆ อย่างมาเล่นด้วยกัน แล้วสร้างสถานการณ์ขึ้นตามจินตนาการ โดยเลียนแบบชีวิตจริง เช่น สมมติให้รถยนต์ที่สร้างขึ้นมาน้ำมันหมด ต้องไปเติมน้ำมันที่ปั๊ม แล้วแล่นไปตามที่ต่างๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การเล่นนอกจากเป็นกิจกรรมที่สามารถตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็กแล้ว ยังช่วยให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ช่วยให้เด็กมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์ ช่วยให้ผ่อนคลายหรือระบายความเครียด ช่วยพัฒนาการคิดเชิงบริหารจัดการตนเอง เด็กได้พัฒนาความสามารถทางภาษา จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์

เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมการเล่นอย่างไร

การเล่นของเด็กจะมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการในแต่ละวัย โดยจะสังเกตเห็นได้ว่า พฤติกรรมการเล่นของเด็กแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกันออกไป จอห์นสันและคณะ (Johnson et. al., 1987 อ้างถึงใน ปัทมาวดี เล่ห์มงคล, 2556) ได้แบ่งประเภทการเล่นของเด็กปฐมวัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การเล่นเชิงสติปัญญา เป็นการแบ่งประเภทการเล่นตามพฤติกรรมการเล่นตามแนวคิดของ ซัททัน สมิธและซัททัน สมิธ (Sutton-Smith & Sutton-Smith) ที่แบ่งการเล่นของเด็กออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1.1 การเล่นเลียนแบบ (Imitation) การเล่นเลียนแบบเป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่างๆ ของเด็กในด้านที่เกี่ยวกับตัวเด็กเอง การเล่นเลียนแบบช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้สิ่งรอบตัวต่างๆ ที่ได้รับรู้ผ่านเข้าไปทางประสาทสัมผัส แต่ยังคงอาจจะเข้าใจหรือรู้ความหมายได้ทันทีที่รับรู้ ในการเล่นเลียนแบบ เด็กจะผสมผสานกลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องเข้ากับสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้แล้ว ค้นเคยแล้ว จะเห็นได้จากการที่เด็กมักจะเล่นเลียนแบบสิ่งที่ตนค้นเคยและเห็นความสำคัญก่อน แต่สถานการณ์หรือสิ่งที่เด็กนำมาเล่นจะแตกต่างกันไป แล้วแต่ภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

1.2 การเล่นสำรวจ (Exploration) เด็กวัย 3-6 ปี เป็นวัยที่สนใจ สงสัย กระตือรือร้น ใฝ่รู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัว และเป็นรากฐานของการเล่นแบบสำรวจ ในการเล่นแบบสำรวจเด็กจะได้ใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ความรู้สึกมากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉยๆ เด็กจะจับต้องของเล่น กลิ้งไปมา ลองดม ลองดู เขย่าฟังว่ามีเสียงมาจากส่วนไหนของของเล่น แล้วค้นหาต้นเหตุที่มาของเสียงด้วยการแกะของเล่นออกดู ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ของเล่นเสียหาย แต่เด็กจะได้เรียนรู้ว่าตนเองสามารถทำให้สิ่งของและสถานการณ์ต่างๆ เกิดหรือเปลี่ยนแปลงได้ ความไวของประสาทรับความรู้สึกจะเกิดหรือพัฒนาตามประสบการณ์ใหม่ของการเล่นสำรวจอยู่เสมอ การเล่นสำรวจนี้จะเป็นพฤติกรรมขั้นที่จะนำเด็กไปสู่การค้นพบ และการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งของหรือสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

1.3 *การเล่นทดสอบ (Testing)* ในการเล่นทดสอบ เด็กจะอาศัยความรู้ใหม่ที่ได้จากการสำรวจและความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐาน สิ่งที่เด็กได้สำรวจศึกษาแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่นเพื่อทดสอบว่าคุณสมบัติของของเล่นและวิธีการเล่นที่วางไว้จะเป็นไปตามที่คิดหรือไม่ อย่างไร เช่น ถ้าเอาแท่งไม้สี่เหลี่ยมมาตั้งเป็นรูปต่างๆ จะเป็นรูปอะไรได้บ้าง และจะตั้งสูงมากๆ ตามที่คิดที่ต้องการได้หรือไม่ เป็นต้น ก่อนการทดสอบเด็กจึงควรมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่เล่นก่อนโดยการสำรวจและเล่นเลียนแบบ กรณีที่การเล่นไม่ได้ผลตามที่คิดไว้ ปัญหาที่ตามมาคือ จะแก้ไขอย่างไรเกี่ยวกับวิธีการเล่น เช่น พิจารณาแก้ไขจังหวะและลักษณะของการวางแท่งไม้ต่อๆ กัน ที่ทำให้มีการทรงตัวที่ดี เมื่ออยู่ต่อๆ กันสูงๆ หรือศึกษาใหม่เกี่ยวกับคุณสมบัติของการเล่นนั้น เช่น พิจารณาถึงรูปร่าง ขนาด ความหยวบ ความละเอียดของแท่งไม้ที่ให้ผลดีต่อการทรงตัว เมื่อถูกนำมาตั้งเป็นรูปต่างๆ ที่สูงมากๆ เป็นต้น ถ้าการเล่นทดสอบอยู่ในรูปของการเล่นแล้ว มีความเป็นไปได้สูงมากที่เด็กจะไม่ล้มเลิกการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความอดทน สนใจเป็นพิเศษที่จะพยายามทำงานให้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะในการเล่น เด็กไม่ต้องแข่งกับใครนอกจากตัวเอง หรือถ้าจะแข่งกับผู้อื่นก็เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความล้มเหลวผิดพลาดที่เกิดขึ้นมิได้เป็นเครื่องแสดงว่าตนไม่มีความสามารถ เพราะเด็กมีอิสระที่จะทดลอง ค้นคว้าสำรวจ และทดสอบใหม่ได้เสมอ คุณค่าของการเล่นทดสอบที่เห็นเด่นชัดคือ ส่งเสริมพัฒนาการ รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เรียนรู้เหตุและผลที่ได้ด้วยการสรุปปรากฏการณ์ที่เกิดจากการทดสอบ และเด็กได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองด้วย

1.4 *การเล่นสร้าง (Construction)* การเล่นสร้าง หมายถึง การที่เด็กสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ เช่น การจัดทำของเล่นโดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลงตักแต่งทำเป็นส่วนหัว แล้วใช้ขี้เล่น การสร้างสถานการณ์การเล่นโดยการสร้างเรื่องและเล่นตามเรื่อง การวางกฎเกณฑ์การเล่นโดยกำหนดบทบาทของผู้เล่นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงจากของเดิม เป็นต้น การเล่นสร้าง เริ่มจากการที่เด็กสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ออกได้ว่าต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร โดยมีเหตุผลพอที่จะสรุปแยกแยะความแตกต่างและความเหมือนนั้นได้ (Differentiation Process) เด็กจะเริ่มใช้อารมณ์และความคิดเห็นออกมาเป็นการกระทำโดยไม่รู้ตัว การเล่นสร้างนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการรวบรวมอารมณ์ ความคิด และเหตุผล มาสัมพันธ์กันในรูปแบบใหม่ เพื่อก่อให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ในด้านจินตนาการสร้างสรรค์ (Creative Imagination) เพื่อให้เป้าหมายของการกระทำหรือการเล่นสร้างประสบความสำเร็จ เด็กจะต้องใช้ความคิดความสามารถอื่นๆ อีก เช่น การแปลความหมายของความคิดเห็นและความรู้สึกของตนออกมาในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic Representation) การสื่อความหมายของการเล่นให้คนอื่นเกิดความเข้าใจได้โดยการใช้ภาษาพูดและกิริยาท่าทาง สีหน้า เช่น ตัวอย่างการเล่นชายของ การเล่นพ่อ-แม่-ลูก การเล่นสร้างเรื่องตามความคิดคำนึง เป็นต้น

2. *การเล่นเชิงสังคม* พฤติกรรมการเล่นของเด็กที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น พาร์เทิน (Parten) ได้สรุปพฤติกรรมการเล่นเชิงสังคมออกเป็นพัฒนาการทางการเล่น 6 แบบ ดังนี้

2.1 *ชั้นการอยู่นิ่งเฉย (Unoccupied Behavior)* หมายถึงการที่เด็กไม่เล่นกับใคร และไม่ได้เล่นกับของเล่น แต่จะสนใจดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นชั่วระยะเวลาสั้นๆ เมื่อไม่มีสิ่งใดน่าสนใจ เด็กก็จะเล่นกับร่างกายของตนเอง บางครั้งอาจเป็นการปีนขึ้นลงเก้าอี้ ยืนเฉยๆ เดินตามครู หรือนั่งอยู่ที่ใดที่หนึ่ง แล้วมองไปรอบๆ ห้อง

2.2 *ชั้นมองดูคนอื่นเล่น (Onlooker Behavior)* หมายถึง การที่เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่มองดูการเล่นของเด็กอื่น ในบางครั้งเด็กอาจจะพูดคุยกถามหรือให้ข้อเสนอแนะแก่กลุ่มที่ตนเองมองดูอยู่ แต่ไม่เข้าไปร่วมเล่นด้วย เด็กจะอยู่ในระยะห่างพอที่จะพูดกับกลุ่มได้ เพื่อตนเองจะได้เห็นและได้ยินทุกอย่างที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

2.3 *ชั้นเล่นคนเดียว (Solitary Play)* หมายถึง การที่เด็กเล่นตามลำพังและเล่นกับของเล่นเพียงคนเดียว ซึ่งของเล่นนั้นแตกต่างจากของเล่นของเด็กอื่นที่นั่งเล่นอยู่ใกล้เคียงกัน เด็กไม่เข้าไปใกล้หรือพูดกับเด็กอื่น ไม่สนใจต่อการเล่นของเด็กอื่น และไม่ทำตามการเล่นของเด็กอื่นด้วย

2.4 *ชั้นต่างคนต่างเล่น (Parallel Play)* หมายถึง การที่เด็กเล่นอย่างอิสระ แต่เด็กเล่นกับของเล่นที่เหมือนกับที่เด็กอื่นๆ รอบข้างเล่นอยู่ เด็กเล่นตามความต้องการของตน ไม่พยายามแทรกแซงหรือเปลี่ยนแปลงการเล่นของเพื่อนที่อยู่ใกล้ๆ เด็กพอใจที่จะเล่นอยู่ข้างๆ เพื่อนมากกว่าที่จะเล่นด้วยกัน และไม่แสดงความสนใจในการเข้ามาหรือออกไปจากกลุ่มของเพื่อนที่เล่นอยู่รอบข้าง

2.5 *ชั้นเล่นร่วมกับเพื่อน (Associative Play)* หมายถึง การที่เด็กร่วมเล่นกับเพื่อน มีความสนใจสมาชิกของกลุ่ม มีการพูดคุยเรื่องเดียวกัน เล่นคล้ายกันในกลุ่ม มีการขอยืมของเล่น แต่ไม่มีการแบ่งหน้าที่หรือจัดกลุ่มเพื่อนให้บรรลุจุดประสงค์ของการเล่น เด็กเล่นตามความสนใจของตนเป็นหลัก

2.6 *ชั้นเล่นร่วมกับเพื่อนอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Cooperative or organized Supplementary Play)* หมายถึง การที่เด็กเล่นในกลุ่มเพื่อน มีการสร้างกิจกรรมการเล่นอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีการสมมติบทบาท มีการสร้างสถานการณ์การเล่น มีการแข่งขันในเกมการเล่น และมีผู้นำกลุ่มหนึ่งหรือสองคนที่จะชี้นำการเล่นของสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการเล่น

สรุปได้ว่า การเล่นของเด็กมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการส่งผลให้พฤติกรรมการเล่นของเด็กแต่ละวัยมีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) การเล่นเชิงสติปัญญา ซึ่งเป็นการเล่นที่เด็กต้องใช้ประสาทสัมผัสการรับรู้ และการสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การเล่นเลียนแบบ การเล่นสำรวจ การเล่นทดสอบ การเล่นสร้าง และ 2) การเล่นเชิงสังคม ซึ่งเป็นการเล่นที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นขณะเล่น ประกอบด้วยพัฒนาการทางการเล่น 6 แบบ คือ ขั้นการอยู่หนึ่งเฉย ขั้นมองดูคนอื่นเล่น ขั้นเล่นคนเดียว ขั้นต่างคนต่างเล่น ขั้นเล่นร่วมกับเพื่อน และขั้นเล่นร่วมกับเพื่อนอย่างมีจุดมุ่งหมาย

ครูจะส่งเสริมและสนับสนุนการเล่นของเด็กได้อย่างไร

ครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เด็กมีความสุขกับการเล่น และเล่นได้อย่างสนุกสนานมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ครูสามารถส่งเสริมและสนับสนุนการเล่นของเด็กได้ ดังนี้

1. *การจัดสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเล่น* การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนทั่วไป เป็นการจัดวัสดุอุปกรณ์ เครื่องเล่น ของเล่นกับพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ บริเวณที่ตั้งของมุมเล่นหรือมุมประสบการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่บริเวณที่สัมพันธ์เนื่องมาจากกิจกรรมที่เด็กทำ เช่น ที่จัดเก็บผลงาน ที่จัดแสดงผลการเรียนรู้ รวมถึงการจัดพื้นที่สัญจรในห้องเรียน และการจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งเมื่อจัดแล้วทำให้เกิดความสะดวกสบาย สบายงาม และน่าอยู่ ที่สำคัญต้องสามารถกระตุ้นให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้สำรวจ ได้สังเกต และได้ลองผิดลองถูก ได้ฝึกการคิด ได้ใช้จินตนาการ รวมทั้งเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นทั้งตามลำพังและเล่นร่วมกับผู้อื่น ให้เด็กได้สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันในบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นมิตร สอดคล้องกับที่คันทันนีย์ ฉัตรคุปต์ (2546) ได้เสนอแนวทางการสร้างเสริมความฉลาดของเด็กจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ การสนับสนุนให้มีสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเด็กกับผู้อื่น การจัดอุปกรณ์ของเล่นและเครื่องเล่นที่เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสการเรียนรู้ การสร้างเสริมบุคลิกภาพด้วยการจัดบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นมิตร รักใคร่ ให้เด็กประสบความสำเร็จในการเล่นที่เด็กได้มีโอกาสเลือกและตัดสินใจ การฝึกฝนเพื่อให้ได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งการให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากความเครียดที่จะไปยับยั้งการพัฒนาสมองของเด็ก

นอกจากการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเล่นของเด็กแล้ว พื้นที่ในการเล่นก็มีผลต่อการเล่นของเด็กเช่นกัน ครูต้องให้ความสำคัญกับการจัดพื้นที่เล่นให้เพียงพอและเหมาะสมกับลักษณะการเล่นของเด็ก อรชา ตูลานันท์ พัชรี ผลโยธิน และวัฒนา มัคคสมัน (2556) กล่าวว่า พื้นที่ในการเล่นส่งผลต่อลักษณะการเล่นของเด็ก ลักษณะทางกายภาพ เช่น ขนาดของพื้นที่ การออกแบบ โครงสร้าง และสิ่งของอุปกรณ์ต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลกับขนาดของกลุ่มเด็กและลักษณะการเล่นของเด็ก เด็กปฐมวัยมักจะเล่นแบบร่วมมือในพื้นที่ปิด มีรั้วรอบขอบชิด แต่การทะเลาะเบาะแว้งก็มักเกิดขึ้นมากในพื้นที่ลักษณะนี้เช่นกัน ระดับของ

การปฏิสัมพันธ์และพฤติกรรมรุนแรงเพิ่มขึ้นในบริเวณที่มีพื้นที่น้อยและจำกัด พฤติกรรมรุนแรงยังเพิ่มขึ้นเมื่อมีการจำกัดจำนวนของเล่นและกิจกรรมการเล่นเด็ก การแบ่งพื้นที่ตามบทบาทการเล่นอย่างชัดเจนและการมีสิ่งของที่นำเสนอใจช่วยสนับสนุนลักษณะการเล่นเชิงสังคมที่มีจินตนาการและปฏิสัมพันธ์เชิงบวก เด็กมักเล่นแบบคู่ขนานหรือเล่นสร้างในมุมศิลปะ ในขณะที่มุมบล็อก เด็กเล่นสร้างที่มีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เป็นต้น การเล่นแบบปลากอด และการเล่นต่อสู้ของเด็กมักเกิดขึ้นในพื้นที่กว้างหรือสนามเด็กเล่นที่มีพื้นที่หญ้า เมื่อมีโอกาสที่จะเล่นในสถานที่เปิดและกว้าง เด็กมักจะเล่นเกมที่ต้องอาศัยการวิ่งการกระโดดและมีการเคลื่อนไหวที่มาก หากต้องเล่นในสถานที่แคบ การเล่นของเด็กจะมีลักษณะที่นิ่งและไม่เคลื่อนย้ายมากนัก เครื่องเล่นในสนามเด็กเล่นก็ส่งผลต่อการเล่นของเด็กเช่นกัน กล่าวคือ หากสนามเด็กเล่นมีเครื่องเล่นที่หลากหลายและมีความน่าสนใจ เด็กจะสร้างการเล่นที่ทำให้ได้เล่นเครื่องเล่นดังกล่าว แต่หากเครื่องเล่นมีน้อย เด็กก็จะไม่สนใจและไม่เล่นเครื่องเล่นสนามเหล่านั้น

2.การจัดเวลาสำหรับการเล่น ครูควรจัดเวลาให้เด็กเล่นอย่างเหมาะสมโดยพิจารณาจากวัย เพศ และความแตกต่างระหว่างบุคคล งานวิจัยในสหรัฐอเมริกาพบว่า เวลาว่างของเด็กลดลง 7 ชั่วโมงต่อสัปดาห์จาก ค.ศ. 1981 ถึง 1997 และลดลงอีก 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์จาก ค.ศ. 1997 ถึง 2003 นอกจากนี้เวลาเล่นของเด็กก็ลดลงเช่นกัน งานวิจัยใน ค.ศ. 2002 พบว่าเด็กมีเวลาเล่นน้อยกว่า 20 ปีที่แล้วถึง 12 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเล่นของเด็กลดลงร้อยละ 25 และการเล่นนอกระยะของเด็กลดลงร้อยละ 50 เวลาว่างของเด็กถูกเชื่อมโยงกับการเรียนรู้แทนที่จะเป็นเวลาเพื่อความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน การเล่นของเด็กถูกจัดกระทำและมีกรอบที่กำหนดขึ้นโดยผู้ใหญ่ นอกจากนี้การเล่นยังเกิดขึ้นในสถาบันต่างๆ แทนที่จะเป็นการเล่นในที่สาธารณะ เวลาของเด็กถูก “จัดตาราง” มากเกินไป (Over-Scheduled) เพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กเรียนรู้ (Gleave, 2009) ข้อมูลเหล่านี้ทำให้นักวิชาการด้านการเล่นแสดงความกังวลถึงการลดลงของการเล่นตามธรรมชาติของเด็ก

เงื่อนไขในการเล่นที่ซับซ้อนของเด็กประการหนึ่ง คือ การที่เด็กรู้ว่าตนเองมีเวลาเพียงพอที่จะเล่น ถ้าเด็กรู้สึกว่าจะต้องรีบและมีเวลาในการเล่นไม่นาน การเล่นในลักษณะดังกล่าวจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ การเล่นสร้างและการเล่นสมมติล้วนต้องใช้เวลาในการวางแผน การต่อรองการเล่นทั้งสิ้น คริสตี้และวอร์ดลีย์ (Christie and Wardle, 1992) ได้ศึกษาผลการวิจัยเกี่ยวกับการเล่นพบว่า ช่วงเวลาที่เด็กเล่นมีผลกระทบต่อการเล่นของเด็กทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของการเล่น กล่าวคือ เมื่อเด็กมีเวลาเล่นที่พอเพียง เด็กจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นมากขึ้น มีการเล่นเป็นกลุ่มทั้งเล่นสร้าง และเล่นสมมติที่มีความซับซ้อนและช่วยกระตุ้นให้เด็กที่ไม่อยากเล่นในระยะแรกเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นกับเพื่อนมากขึ้น ช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญาและด้านสังคม แต่ถ้าเด็กมีเวลาเล่นที่จำกัด เด็กมีแนวโน้มที่จะเดินไปมารอบๆ ห้อง ไม่เข้าร่วมเล่นกับเพื่อน ดูเพื่อนเล่น หรือเล่นคนเดียว ซึ่งเป็นการเล่นแบบง่าย ๆ ที่ไม่ต้องใช้เวลาในการวางแผนการเล่น ดังนั้น การจัดเวลาให้เด็กเล่นอย่างเหมาะสมจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่ครูต้องตระหนักและให้ความสำคัญด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงวิถีการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ที่มีลักษณะแตกต่างจากเด็กวัยอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง

3.การจัดหาของเล่นและเครื่องเล่น ถึงแม้ว่าเด็กจะสามารถเล่นได้โดยไม่จำเป็นต้องมีของเล่นเสมอไป แต่ของเล่นก็ช่วยให้เด็กเล่นได้สนุกสนาน ยาวนาน และมีความซับซ้อนมากกว่าการเล่นโดยไม่มีของเล่น ดังนั้น การจัดหาของเล่นและเครื่องเล่นให้เด็กจึงเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญ ในการเลือกของเล่นให้เด็ก สิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการแรกคือ ความปลอดภัย ทั้งความปลอดภัยด้านวัสดุที่ใช้ผลิตของเล่น ความปลอดภัยด้านขนาดและน้ำหนัก และความปลอดภัยด้านความแข็งแรงทนทาน นอกจากนี้ ความประณีตสวยงามก็มีส่วนสำคัญที่จะช่วยดึงดูดความสนใจให้เด็กอยากดูและอยากเล่น รูปร่างหรือรูปทรงของของเล่นจึงควรมีสัดส่วนที่สวยงาม กะทัดรัด ไม่มีเหลี่ยมคม ที่สำคัญของเล่นต้องเหมาะกับวัยของเด็กที่มีลักษณะการเล่นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงวัย และของเล่นต้องสามารถปรับเปลี่ยนให้เล่นได้หลายรูปแบบ สามารถช่วยให้เด็กบรรลุวัตถุประสงค์ในการเล่นได้ ดังที่ ไฮท์ และคณะ (Haight, et. al., 1999) กล่าวว่า ของเล่นที่เด็กใช้ประกอบการเล่นมีอิทธิพลต่อการกำหนดเรื่องราวในการเล่นของเด็ก นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อว่าการเล่นบทบาทสมมติของเด็กมีความสัมพันธ์กับของเล่นที่

เลียนแบบของจริง เช่น รถ จานขาม โทรศัพท เป็นต้น กล่าวคือ เนื้อเรื่องของการเล่นสมมติของเด็กปฐมวัยถูกกำหนดจากลักษณะของของเล่นที่ครูจัดเตรียมไว้ให้เด็ก อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยยืนยันว่า (Trawick-Smith, 2006) ของเล่นเสมือนจริงอาจทำให้มีข้อจำกัดเชิงสังคม เด็กที่เล่นของเล่นเสมือนจริงจะมีปฏิสัมพันธ์และมีการสนทนาระหว่างกันน้อยกว่าเมื่อเทียบกับการใช้สิ่งของหรือเครื่องเล่นที่ไม่เสมือนจริงประกอบการเล่น

4.การมีส่วนร่วมในการเล่น ในขณะที่เด็กเล่น ครูต้องอยู่บริเวณที่เด็กเล่นและสังเกตการเล่นของเด็กอย่างใกล้ชิด รวมทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นกับเด็ก ซึ่งการเข้าไปเล่นร่วมกับเด็กนี้มีความสำคัญอย่างมาก ดังที่ สมิแลนสกี (Smilansky, 1968) กล่าวไว้ว่า ครูควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นกับเด็ก เพราะเด็กบางคนไม่รู้ว่าจะเล่นให้แตกต่างจากเดิมอย่างไร จึงเล่นซ้ำๆ โดยที่ดูเหมือนว่าไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป หรือบางคนมีปัญหาในการเล่น และไม่รู้ว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างไร ครูมีประสบการณ์และทักษะมากกว่าเด็ก สามารถเป็นตัวแบบในการเล่นให้แก่เด็ก และเสริมต่อการเล่น (Scaffolding) ให้แก่เด็กได้ ดังนั้น การที่ครูเข้าไปร่วมเล่นกับเด็ก จะทำให้การเล่นของเด็กเป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการเล่น พร้อมทั้งให้ความสนุกสนานและประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่เด็กไปพร้อมกัน สอดคล้องกับที่ซึกา ตูจินดา (2558) กล่าวไว้ว่า การเล่นร่วมกันของผู้ใหญ่และเด็กเป็นสิ่งจำเป็น การอ่านหนังสือ การเล่นนิทาน การวาดรูประบายสี การพาเดินชมนกชมไม้ ล้วนเป็นสิ่งจรรโลงใจให้เด็กมีความสุข อ่อนโยน และมีอารมณ์ชื่นบาน

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการเล่นของเด็กและการเล่นร่วมกันระหว่างเด็กและครูจะเกิดขึ้นหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความเชื่อและทัศนคติของครูที่มีต่อการเล่นของเด็ก ดังที่แมนนิ่งและชาร์ป (Manning and Sharp, 1977: 2 อ้างถึงใน Johnson, et al., 1987: 24) ได้กล่าวไว้ว่า ทัศนคติของเด็กต่อการเล่นในสถานศึกษาปฐมวัยมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของครู กล่าวคือ เด็กจะไม่ให้ความสำคัญ ไม่ใส่ใจ หรือไม่ให้เวลากับการเล่นมากนัก ถ้าครูแสดงพฤติกรรมว่าไม่สนใจ ไม่กระตือรือร้น รวมทั้งไม่ให้เวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นกับเด็ก พฤติกรรมของครูดังกล่าวส่งสัญญาณให้เด็กเข้าใจว่า การเล่นไม่ใช่กิจกรรมที่สำคัญและมีคุณค่าในสถานศึกษา ในทางตรงกันข้าม ถ้าครูเห็นความสำคัญของการเล่นด้วยการจัดเวลา บรรยากาศ ของเล่น เครื่องเล่น และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสนับสนุนการเล่น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นกับเด็ก จะมีผลให้เด็กตื่นตัว มีความกระตือรือร้นในการเล่น และมีความสุขสนุกสนานกับการเล่นมากขึ้น

บทสรุป

ด้วยธรรมชาติของเด็กปฐมวัยที่ชอบเล่น ไม่อยู่นิ่ง สนใจและชอบสำรวจสิ่งรอบตัว รวมทั้งมีความกระตือรือร้นและอยากรู้อยากเห็น ทำให้เด็กวัยนี้เรียนรู้ได้ดีผ่านการเล่น ขณะเล่นเด็กสามารถพัฒนาจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ได้ฝึกการใช้ภาษา ได้เรียนรู้การปรับตัวให้สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ได้ฝึกการควบคุมตนเอง และได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์อื่นๆ อย่างเหมาะสมกับวัย ที่สำคัญการเล่นช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตาม มีผู้ปกครองและครูบางคนที่ต้องการสอนเด็กโดยเน้นเนื้อหาวิชาการที่มุ่งด้านกาอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น มุ่งให้เด็กจดจำและทำตามสิ่งที่ครูสอนโดยขาดความตระหนักว่าการสอนให้เด็กอ่านได้นั้นไม่ใช่อยู่ที่กระบวนการเพื่อให้เด็กสามารถอ่านได้เท่านั้น แต่ต้องทำให้เด็กรู้สึกรักในการอ่านด้วย เพื่อที่จะทำให้พฤติกรรมนี้คงอยู่ต่อไป การสอนวิชาการที่ไม่เหมาะกับวัยด้วยวิธีการดังกล่าว นอกจากจะทำให้เด็กเครียดแล้ว ยังทำลายความรู้สึกที่ติดต่อกันเองของเด็ก ทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า ไม่มีความสามารถ ความรู้สึกเช่นนี้อาจส่งผลให้เด็กมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการศึกษาไปตลอดชีวิต ส่งผลให้เจตนารมณ์ในการปฏิรูปการศึกษาของชาติที่มุ่งให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ประชาชนทุกเพศทุกวัยมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ไม่บรรลุปเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์ (2556) ได้เคยกล่าวเปรียบเทียบว่า “การศึกษาเหมือนการวิ่งมาราธอนที่ค่อยๆ ออกตัว วิ่งไปเรื่อยๆ ได้ขมกขมไม่ไปด้วยระหว่างวิ่งอย่างมีความสุข แต่หากเราทำให้การศึกษาเป็นการวิ่ง 4 X 100 เมตร ที่ต้องเร่งเพื่อทำเวลาให้ถึงจุดหมายโดยเร็ว เมื่อถึงจุดหนึ่งเด็กจะเริ่มไม่อยากจะเรียนแล้ว เหนื่อย เปื่อ และเครียด เพราะถูกเร่งมากเกินไป รู้สึกว่าตนเองไม่มี

ความสุข การเรียนรู้ไม่ใช่เรื่องสนุกอีกต่อไป ซึ่งเรื่องนี้เกิดขึ้นได้ ญี่ปุ่นจึงชัดเจนในจุดนี้ การศึกษาของเขาคือการวิ่งระยะยาว วิ่งมาราธอน เพราะฉะนั้นปรัชญาของญี่ปุ่นจึงชัดเจนว่าเน้นพัฒนาการตามวัย”

อนาคตในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งถือเป็นช่วงวัยทองของชีวิตจะมีแนวโน้มไปในทิศทางใด ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูปฐมวัยซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงใน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก เด็กปฐมวัยในวันนี้ คือ ประชากรของประเทศชาติในอนาคต เราอาจได้ประชากรที่เก่ง มีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถในการแข่งขัน เอาตัวรอดโดยไม่คิดถึงคนอื่น เมื่อมีปัญหาชีวิตคิดแต่จะทำร้ายตนเองและ ผู้อื่น หรือเราจะมีประชากรที่มีทักษะชีวิต รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม มีจิตสำนึกสาธารณะ ช่วยเหลือตนเองและ เพื่อนที่อยู่ใกล้ในสังคมไปพร้อมกัน ประกอบอาชีพสุจริตที่ไม่เบียดเบียนหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ทั้งหมดนี้เป็นโจทย์ที่ครูปฐมวัย และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยต้องนำไปคิดพิจารณาและเลือกแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยที่จะ ทำให้ประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

บรรณานุกรม

- กมล แสงทองศรีกมล. (2557). จุดจบของการสอนเด็กอนุบาล. *แม่และเด็ก*, 37(505), 110-111.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2535). *เรียนๆเล่นๆที่อนุบาลอมตยกุล*. กรุงเทพฯ: งานพิมพ์.
- ชนิกา ตูจินดา. (2558). เด็กปฐมวัยกับการเลี้ยงดูของพ่อแม่. *รักลูก*, 32(384), 82-84.
- นันทิชา ป้องเขตต์. (2558). “เรียน-เล่น” สำเร็จแบบญี่ปุ่นทางเลือกการศึกษา “เด็กปฐมวัย” สืบค้นจาก
<http://campus.sanook.com/1369273/>
- นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล. (2558). Executive Functions: การคิดเชิงบริหารจัดการตนเอง...ปัจจัยสู่ความสำเร็จของลูก. *รักลูก*, 33(387),140-142.
- ปัทมาวดี เล่ห์มงคล. (2556). แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเล่นของเด็กปฐมวัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเล่นของเล่นและเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยหน่วยที่ 1* (หน้า 1-44). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พัชรี ผลโยธิน. (2554). การเล่นของเล่นและเกมสำหรับเด็กปฐมวัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อกับการศึกษาขั้นพื้นฐานหน่วยที่ 3* (หน้า 3-60). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัฒนา มัคคสมัน. (2556). การเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเล่นของเล่นและเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย หน่วยที่ 2* (หน้า 2-41). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. (2556). การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาปฐมวัยในบริบทของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: ปัญญาสมาคมเพื่อการพัฒนาวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย.
- คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2546). *สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลายสื่อ.
- สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์และคณะ. (2552). การจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านร่างกาย. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยหน่วยที่ 7* (พิมพ์ครั้งที่ 3). (หน้า 7-86). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชา จันทร์เอม. (2543). *จิตวิทยาเด็ก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- อรชา ตูลานันท์, พัชรีผลโยธิน, และวัฒนามัคคสมัน. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อการเล่นของเด็กปฐมวัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเล่นของเล่นและเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยหน่วยที่ 4* (หน้า 4-44). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Christie, J. F. & Wardle, F. (1992). How much time is needed for play? *Young Children*, 47(3), 28-32.
- Gleave, J. (2009). *Children' Time to Play: A literature Review*. London: NCB.
- Haight, W.L.,et. al. (1999). Universal, development, and variable aspects of young children play. *Child Development*, 70(6), 1477-1488.
- Johnson, J. E., Christie, J. F. &Yawkey, T. D. (1987). *Play and Early Childhood Development*. Illinois: Harper Collins.
- Smilansky, S. (1968). *The Effect of Sociodramatic Play on Disadvantaged Preschool Children*. New York: Wiley.
- Tanner, J. M. (1990). *Fetus into Man: Physical Growth from Conception to Maturity* (Revised ed.). Cambridge: Harward University Press.

Trawick-Smith, J. (2006). Social play in school. In D. P. Fromberg & D. Bergan (Eds.). *Play from Birth to Twelve: Contexts, Perspectives, and Meaning* (pp. 172-180) New York: Routledge.

Yanbandit. (2009). *การพัฒนาสมองของเด็กปฐมวัย. สืบค้นจาก*
<http://www.oknation.net/blog/Hi-Q-Group/2009/07/18/entry->